ANTROJI DALIS

DRAUGAS

MOKSLAS, MENAS, LITERATŪRA

Saturday supplement — 1989 m. gegužės mėn. 13 d. / May 13, 1989 — Nr. 94(19)

KERTINĖ PARAŠTĖ

Nuo renesanso ženklų iki dabarties

Ruošiant devintąją JAV Lietuvių Bendruomenės Kultūros tarybos premijų šventę, teko pavartyti aštuonerių metų jau pageltusius šio dienraščio lapus. Pirmoji šventė švietė tokia antrašte: „Kultūros renesanso ženkle". Tolimesnės kasmetinės premijų šventės rikiavosi po pavadinimais, kaip „Lietuviškuosius oscarus įteikiant", „Per kultūrą esam su visa tauta", „Kultūrinių pasiekimų vertinimo reikšmė", „Pagerbtas lietuvis kūrėjas", „Kūrėjai ir pinigai", „Didinga Premijų šventė" ir t.t.

Naujajai JAV LB Kultūros tarybai perėmus pareigas, vienas iš daugiausia linksniuojamų jai klausimų yra: „o kaip su tom premijom? ar jas tęsite? ar jos reikalingos?" Gal laikas, kad skaitytojai viešai pasidalytų savo nuomonėm ir pastabom (kad ir *Draugo* kultūriniame priede), nes jų pinigais šios premijos yra finansuojamos, įgalinant Lietuvių Fondą ir Lietuvių Bendruomenę būti mecenatais.

Savaime aišku, kad nei premijos, nei puikios recenzijos kūrinio nei pagerina, nei pablogina. Tai verčiau paskatinimas, simboliškas mostas, kuriuo, viešai pagerbiant kūrėją, jam atsidėkojama už įnašą į mūsų tautos kultūrinį lobyną. Pasiklausę žinovų ir kritikų, galėtumėm vienu mostu nubraukti premijų šventes, bet kas būtų po to, ir kas būtų prasmingiau vietoje išeivijos kūrėjų pagerbimo, vietoje kitais metais dešimtosios laureatų šventės?

Ateinantį šeštadienį, gegužės 20 dieną, įteikus premijas septyniems šių metų laureatams, būsime pagerbę *šešiasdešimt* lietuvių išeivijos kūrėjų. Per aštuonias premijų šventes buvo viešai įvertinti išeivijos kultūrininkai, kuriems teko didelė atsakomybė — kurti tai, kas pavergtoje tėvynėje buvo „užšaldyta", tęsti ir puoselėti tai, kas laisvajame pasaulyje buvo gaivalinga.

Stabtelkime prie ankstesniųjų ir dabartinių laureatų. Jų sąrašas driekiasi, tarsi kūrybingumo litanija. Suminėsiu juos pagal premijų kategorijas ne alfabetine, bet chronologine eile.

Lituanistinė publicistika anglų kalba: dr. Rimvydas Šilbajoris, dr. Vytautas Vardys.

Drama: Algirdas Landsbergis (gavęs premiją du kartus), Povilas Mažeika.

Religinio veikalo premija: kun. Antanas Rubšys.

Kultūros darbuotojo premija: dr. Vytautas Kavolis, Aleksandra ir Liudas Sagiai, Bronius Kviklys, dr. Juozas Girnius, Juozas Kapočius.

Radijo: Petras Petrutis, dr. Jokūbas Stukas, Bronys Raila, Genovaitė Plukienė, Eduardas Meilus, Salomėja Šmaižienė, Romas Kezys, Juozas Stempužis.

Žurnalisto premija: prel. dr. Juozas Prunskis, kun. dr. Pranas Garšva, Vytautas Meškauskas.

Teatras: Dalila Mackialienė, Antras kaimas, Henrikas Kačinskas, Vitalis Žukauskas, Darius Lapinskas, Lietuvių opera, Jurgis Blekaitis, Petras Maželis, Los Angeles Dramos sambūris.

Muzika: Alfonsas Mikulskis, Juozas Žilevičius, Jeronimas Kačinskas, Aleksandras Kučiūnas, Vytautas Marijošius, Bronius Budriūnas, Faustas Strolia, Žilevičiaus-Kreivėno vardo muzikologijos archyvas, Andrius Kuprevičius.

Dailė: Viktoras Vizgirda, Adolfas Valeška, Vytautas Ignas, Alfonsas Dargis, Vytautas Kašuba, Romas Viesulas, Albinas Elskus, Ada Sutkuvienė, Zita Sodeikienė.

Jaunojo rašytojo premija: Saulius Kubilius.

Literatūra ir mokslas: Kazys Bradūnas, Jurgis Jankus, Genovaitė Kazokienė, Kazimieras Barėnas, Alfonsas Nyka-Niliūnas, Bronius Kviklys, Bernardas Brazdžionis, Antanas Gustaitis, Algirdas Julius Greimas ir Petras Jonikas.

Per devynerius metus įvairavo premijų kategorijos ir sritys. Kaip nerami, srauniai tekanti upė, premijų sritys keitėsi. Jos nėra visiškai nusistovėjusios ir dabar. Tačiau ilgainiui jas tobulinant, gal prieisime prie matricos, o gal ir ne? Atidžiai perskaitę laureatų pavardes, galime džiaugsmingai krūptelti, kad išeivijos korifėjų indėlis yra stebinantis. Laiko svarstyklės stebuklingai išbalansavo laureatus, vieneriais metais laimėjo vieni, kitais metais kiti, o apie kultūrinį nuosmukį, nutautimą ir premijų bevertiškumą kalbėjo ir kalba ne kūrėjai, bet orakulo „neįvertintieji" ir išeivijos „bajorai".

Atidžiai išklausiusi patarimų bei pasiūlymų iš visuomenės, JAV Lietuvių Bendruomenės Kultūros taryba bus pasiruošusi tęsti premijų šventės tradiciją, tą mūsų kultūrinio gyvenimo apyskaitą, kada metų kūrybinis įnašas pastatomas akistaton su visuomene. Ateinančiais metais planuojame ruošti dešimtąją premijų šventę — norėtųsi, kad į ją suplauktų, susikristų, suvažiuotų visi buvusieji dešimtmečio laureatai...

Vis dėlto premijų šventė ir laureatų pagerbimas yra ne tik kūrėjų įvertinimas, bet ir pastanga išsaugoti kultūrinį lobį ateinančiom kartom. Neatsitiktinai šiai šventei parinktas metų laikas yra pavasaris, kada atsinaujina gamtos ciklas, kada po žiemos šalnų džiaugiamės pasodintų daigų gajumu ir kada stebimės, kad iš žemės dygsta net ne mūsų rankos pasėtų sėklų augmenija, kuri, tarsi „išdygę" laureatai, neša mums pavasario dovanas... muzikos garsais, teptuko spalvomis ir žodžiais.

JAV LB Kultūros tarybos vardu nuoširdžiai sveikinu šių metų išrinktuosius, kurių kūrybiniai nuopelnai užpildo šį *Draugo* kultūrinį priedą. O mes liekame jų laukdami, kada galėsime su pagarba juos sutikti ir su šypsniu pasveikinti.

Nors ir išeivijoje, bet esame kūrybingai gyvi su atgimstančia tauta.

Dalia Kučėnienė
JAV LB Kultūros tarybos pirmininkė

Zita Sodeikienė — „Iš praeities į ateitį" Akrilika, 1986

Algirdo Juliaus Greimo rūpestis lietuvių kultūra

VIOLETA KELERTIENĖ

Pradėjęs savo profesinį kelią prancūzų leksikografijos baruose, Algirdas Julius Greimas ilgą laiką turtino prancūzų ir apskritai pasaulio mokslą lingvistikoje. Ilgainiui jį patraukė nauja semiotikos disciplina ir jis atidavė savo jėgas ir išskirtinį intelektą naujų požiūrių į prasmės mokslą — semantiką — kūrimui ir naratyvinių struktūrų aiškinimui, parašydamas bene septynis mokslinius veikalus ir daugybę straipsnių. Pakeliui į savo pasirinkto mokslo viršūnes ir pasaulinį dėmesį bei pripažinimą jis stengėsi įpinti ir lietuviškos tematikos pavyzdžius, retsykiais aptardamas lietuvių liaudies pasakas, pasvarstydamas lietuviškų patarlių gilią prasmę. Tačiau pasaulis dar nepažįsta lietuvių kultūros, ir prie geriausių norų humanitarinių mokslų tyrinėtojams sunku dirbti su lietuviška medžiaga, kai ne tik jų interesų sfera platesnė, bet ir jų auditorija nesiriboja lietuviais. Greimas nebuvo išimtis šiai taisyklei. O vis dėlto jam rūpėjo Lietuva ir lietuvių kultūra. Mes žinome tai iš Greimo minties (kurią, beje, jis perėmė iš Kazio Binkio), kad lietuvių tauta tai — karalių tauta, iš jo dėmesio lietuvių poetams (apie juos jis pradėjo rašyti jau 1943 metais), iš jo aiškių pastangų duoti lietuvių kritikai modernią kalbą, išraiškos formą.

Bet Greimo patriotiškumas labiausiai pastebimas jo brandumo laikotarpio vaisiuose — jo lietuvių mitologijos studijose, kurios nebėra pastangos įterpti lietuviškus pavyzdžius į pasaulinį kontekstą, o jau pačios yra lietuviško konteksto analizė. 1979-aisiais, Vilniaus universiteto 400 metų jubiliejaus metais, Greimas mūsų kultūrai padovanojo mitologines studijas *Apie dievus ir žmones* — knygą, kurią grobstė ir kseroksavo Lietuvos inteligentija (prieššajūdiniais laikais Vilniaus pogrindyje tokia kopija kainavo 50 rublių!), knygą, kuri įkvėpė kūrybinį impulsą ne tik mokslininkams, bet taipgi poetams ir dailininkams, sugrąžindama tautai dalį jos prarastos praeities.

Prancūzija susipažino su lietuvių mitologijos turtais, kai 1985 metais ši knyga buvo išversta ir pasirodė *Des dieux et des hommes* pavadinimu. Dabar Greimas pratęsė savo tyrinėjimus ir apmąstymus apie lietuvių mitologinių dievų panteoną knygoje *Tautos atminties beieškant.* Taigi, kiek Paryžius besisavintų Algirdą Greimą, jis priklauso mums ir Lietuvai. Tai jis įrodė savo tyrinėjimų trajektorija: 1943 metais Šiauliuose pasirodė jo debutinis straipsnis — nekrologas apie Kazį Binkį, o ko gero tik 1990 metais Chicagoje ir Vilniuje išvysime jo lietuviškų mitologinių studijų tęsinį. Išskrajojęs pasaulio kalnynus, pagerbtas tolimų šalių žymiausių mokslininkų, kaip aras, jis sugrįžta į savo ištakas, į savo numylėtą ir jį mylinčią tautą.

Gražu, kad JAV LB Kultūros taryba ir jos paskirta komisija, susidėjusi iš tos komisijos pirmininko dr. Tomo Remeikio, dr. Broniaus Vaškelio ir dr. Dalios Katiliūtės-Boydstun, suprato šio tyrinėtojo, Prancūzijos aukščiausio instituto skyriaus vedėjo, profesoriaus dr. Algirdo Juliaus Greimo svarbą ir pažymėjo jo atliktą darbą. Profesoriui Greimui pasaulyje garbės daktaratus yra suteikę daugiau negu 40 universitetų, bet manau, kad šis jo tautiečių pirmasis pagerbimas, nors ir gerokai pavėluotas, jam irgi turi būti malonus.

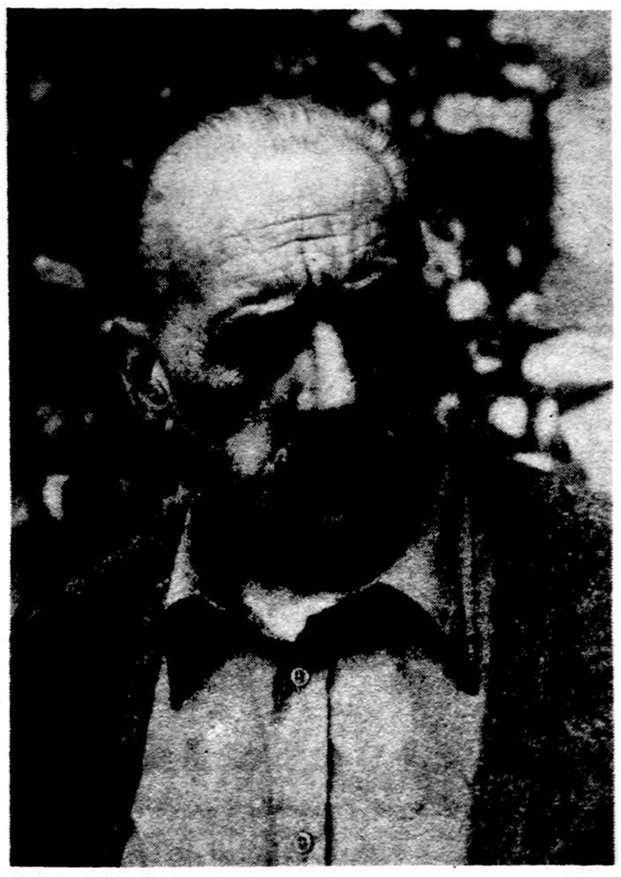

Algirdas Julius Greimas

JAV LB Kultūros tarybos premijų šventė

Devintoji JAV Lietuvių Bendruomenės Kultūros tarybos kūrybos premijų šventė įvyks ateinantį šeštadienį, gegužės 20 dieną, Jaunimo centro didžiojoje salėje, Chicagoje. Šventės pradžia — 6:30 v.v.

***

Premijos paskirtos, laureatai atvyksta, lieka čikagiškiams subruzti, pripildant Jaunimo centro salę ir tuo parodant, kaip gerbiame savo kūrėjus. [illegible] Fondo vardu premijas įteikia tarybos pirmininkas Stasys Baras ir LF valdybos pirmininkė Marija Remienė, Lietuvių Bendruomenės vardu premiją įteikia JAV LB Krašto valdybos pirmininkas dr. Antanas Razma, JAV LB Kultūros tarybos žymenis Kultūros tarybos pirmininkė Dalia Kučėnienė.

Premijos yra skiriamos mokslo, dailės, muzikos, teatro, žurnalizmo ir radijo srityse. Šventėje bus pagerbti 1988 metų laureatai: mokslininkai Algirdas Julius Greimas ir Petras Jonikas, muzikas Andrius Kuprevičius, Los Angeles Dramos sambūris, žurnalistas Vytautas Meškauskas, dailininkė Zita Sodeikienė ir radijo programos vedėjas Juozas Stempužis.

***

Šventės programoje bus iškilmingas premijų įteikimas, laureatų pagerbimas. Meninėje dalyje Dariaus Polikaičio muzikinis ansamblis pasirodys su programa, kurią veža į Roko maršą Lietuvoje. Los Angeles Dramos sambūris atvyksta su trim aktoriais — Ema ir Vincu Dovydaičiais ir Sigute Mikutaityte, kurie atliks Petro Maželio režisuotą dramaturgo Kosto Ostrausko „Raudonkepuraitę". „Tema ir variacijos" žodiniai paaiškinimai bus atliekami instrumentaliai. Tai pasaulinė šios pasakos premjera. Tiek muzikinis ansamblis, tiek Dramos sambūris yra pakėlę sparnus į tėvynę. Šioje premijų šventėje turėsime progos jais pasidžiaugti, prieš juos išlydint.

JAV Lietuvių Bendruomenės ir Lietuvių Fondo darbų rėmėjai yra nuoširdžiai kviečiami dalyvauti šioje mūsų bendruomenės kultūrinėje šventėje, kurią globoja specialus komitetas ir JAV LB Kultūros taryba.

JAV LB Kultūros taryba

Sveiki, sulaukę šv. Sekminių!

Sekminės, viena iš trijų didžiųjų krikščioniškojo pasaulio švenčių, ne tik turi savo ypatingą vietą išganymo istorijoje — tai Bažnyčios gimtadienis, bet ir gilią asmeniška reikšmę kiekvienam, bet kurių laikų tikinčiajam. Tai liudijimas Šventosios Dvasios atėjimo, jos dovanų sklaidos po visą pasaulį, kuris mums yra tapęs pažadu ir įpareigojimu. Pavyzdžiui, savo kultūros teologijoje Antanas Maceina Sekmines aiškina kaip krikščionio pasiuntimą į pasaulį vykdyti jam Dievo pavestą misiją — pasaulį, t.y. visas žmogaus veiklos sritis, pašvęsti. Kas nuodėmės sugriauta — atstatyti, kas dar neiškleista — ugdyti ir puoselėti, kas neištirta — dienos šviesai atverti, ko dar nėra, bet gali būti — sukurti. Pagal Maceiną, pasaulio pašventimas vykdomas nieku kitu, kaip žmogiškaja kūryba. Atsitiktinai, bet labai prasmingai sutampa šio šeštadienio „Draugo" kultūrinis priedas, iškeliantis mūsų pačių tarpe kūrybai pašvęsto gyvenimo pavyzdžius, su Sekminių vigilija. Lai kiekvienam iš mūsų jis padeda suprasti Sekminių paslaptį ir ją išskleisti savo pačių gyvenime.

a. ll.

Profesorius Algirdas Julius Greimas (vidury) Baltų studijoms puoselėti draugijos (AABS) devintoje konferencijoje 1984 metais Montrealyje. Kairėje — dr. Violeta Kelertienė, dešinėje — kalbininkas-lituanistas dr. William R. Schmalstieg.

Premijuoto mokslinio veikalo autorius dr. Petras Jonikas

ANTANAS KLIMAS

Petras Jonikas Nuotrauka Stankūno

Dr. Petras Jonikas yra pirmasis mūsų kalbininkas, laimėjęs JAV Lietuvių Bendruomenės premiją už mokslo veikalą. Jis gimė 1906 m. kovo mėn. 25 d. Antringių kaime, Tauragės valsčiuje. 1927 metais baigė Tauragės mokytojų seminariją, o 1934 metais baigė lituanistiką Vytauto Didžiojo universitete, Kaune. Po to, 1935-1937 metais jis specializavosi Rygos, Vienos ir Karaliaučiaus universitetuose. 1942 metais gavo filologijos daktaro laipsnį. Disertacija: „Lietuvių bendrinės rašomosios kalbos kilimasis priešaušrio ir Aušros laikotarpiais."

Atskiromis knygomis yra išleisti šie dr. Petro Joniko veikalai: *Gramatikos tarmė* (1939), *Gimtojo žodžio baruose* (1952), *Lietuvių kalbos istorija* (1952), *Lietuvių bendrinės rašomosios kalbos klausimas antrojoje XIX a.* ir premijuotas *Lietuvių kalba ir tauta* (1988). Iš šių penkių pirmoji buvo išleista Lietuvoje, visos kitos — JAV.

Daug svarbių ir įdomių straipsnių dr. Jonikas yra paskelbęs periodiniuose žurnaluose bei populiariojoje periodinėje spaudoje, sunku net suskaičiuoti, nes jis juos pradėjo rašyti, dar būdamas mokytojų seminarijoje. Jis yra rašęs *Sėjėjo darbe, Kultūroje, Kalbos Gimtojoje kalboje, Lietuvos žiniose, Židinyje, Trimite, Vaire, Archivum Philologicum, Mūsų senovėje, Aiduose, Lituanus, Naujienose, Beitraege zur Namenforschung, Drauge, Naujojoje Viltyje* ir kt. Daugiausia rašė lietuviškai, bet keli straipsniai išspausdinti ir latviškai, vokiškai bei angliškai. Daug labai svarbių jo straipsnių išspausdinta *Lietuvių enciklopedijoje* bei *Encyclopedia Lituanica*. Visos šios knygos ir straipsniai jau keliolika metų yra dažnai ir plačiai cituojami ir Lietuvos kalbininkų darbuose.

Daug darbo ir rūpesčio dr. Jonikas yra įdėjęs, redaguodamas įvairius kalbos ir kalbotyros raštus. *Gimtąją kalbą* jis yra redagavęs dviem atvejais: 1938-1940 metais Lietuvoje ir 1958-1960 metais JAV. Labai daug laiko jis pašventė, redaguodamas a.a. profesoriaus Antano Salio raštus, kurių ligi šiol jau yra išėję trys dideli tomai. Ilgus metus jis taip pat dirbo *Naujienose*, taisydamas kalbą ir rašydamas įvairiais kalbos ir apskritai kultūros klausimais.

Jau studijuodamas Kauno (vėliau Vytauto Didžiojo) universitete, dr. Jonikas dėstė lietuvių kalbą Kauno gimnazijose. Vėliau dėstė Kauno ir Vilniaus universitetuose, po karo — Pabaltijo universitete Hamburge, o JAV — University of Chicago. Dėstė taip pat ir Pedagoginiame lituanistikos institute, Chicagoje. Daug dirbo ir įvairiose mokslo draugijose. Buvo vienas iš steigėjų ir pirmasis Lituanistikos instituto pirmininkas. Bet iš visų šios veiklos sričių jam pati svarbiausia yra mokslo sritis. Jos rezultatai — penkios svarbios knygos ir keli šimtai straipsnių, straipsnelių bei recenzijų.

Apie premijuotąją dr. Petro Joniko knygą, *Lietuvių kalba ir tauta amžių būvyje*, buvo jau kiek plačiau rašyta *Draugo* kultūriniame priede (1989 m. balandžio 22 d.). Šis didžiulis veikalas (454 psl.), galima sakyti, yra viso dr. Joniko darbo vainikas. Jame pilniausiai ir plačiausiai išnagrinėta ir aprašyta lietuvių kalbos ir tautos sąveika. Šiomis dienomis, kada lietuvių kalba vėl yra tapusi visų mūsų ir rūpesčiu, ir pasididžiavimu, šis premijuotas dr. Petro Joniko veikalas turėtų tapti visiems lietuviams savo kalbos biblija.

Šio trumpo straipsnelio pabaigai norėčiau pacituoti baigiamąsias savo recenzijos mintis (*Draugas*, 1989 m. balandžio 22 d.): „Mano išmanymu, profesorius Jonikas atliko labai svarų ir svarbų darbą: galima sakyti, kad jis šia knyga davė mums *lietuvių kalbos Kalvarijos kelius*, arba, kitaip pasakius, *lietuvių kalbos kančių epopėją*. Ir lietuvių kalbos gražų prisikėlimą.".

Sveikindami laureatą dr. Petrą Joniką, mes kartu linkime jam ilgų ir vaisingų darbo metų!

Penkiasdešimt metų muzikos keliu

JUOZAS STEMPUŽIS

Andrius Kuprevičius Kemptene, Vokietijoje, 1947(?) metais. Nuotrauka Kazio Daugėlos

Clevelando valstybinio universiteto centrinių rūmų dešimtajame aukšte yra profesoriaus Andriaus Kuprevičiaus studija. Erdvi, vienintelė tame aukšte. Du fortepijonai, muzikos gaidų biblioteka, rašomasis stalas. Ant sienos – didelis Frederic Chopin portretas. Akcentas, kuris spontaniškai paaiškina ryšį su studijos gyventoju.

Pianistas Andrius Kuprevičius universitete pradėjo dėstyti 1971 metais, atėjęs į šią akademinę instituciją iš Clevelando muzikos mokyklos, kurioje jis buvo fortepijono muzikos departamento vedėjas. Universitetas suteikė Andriui Kuprevičiui pilno profesoriaus rangą 1977 metais. Pakėlimo į profesūrą proga Indianos universiteto muzikos profesorius Joseph Gingold savo laiške rašė: „I consider Mr. Andrius Kuprevičius to be a superb pianist, a sensitive musician, a fine teacher and a devoted scholar to his art".

Pianisto Andriaus Kuprevičiaus muzikinė karjera, prasidėjusi 1939 metais, kai jis baigė Kauno Valstybinę konservatoriją, reiškėsi tarptautiniu pločiu ir pažymėta aukščiausiais įvertinimais.

JAV LB Kultūros tarybos 1988 metų muzikos premija, skirta profesoriui Andriui Kuprevičiui, lyg deimanto skeveldrėlė puošia mūsų žymiausiojo fortepijono muzikos interpretatoriaus ir akademinio pedagogo penkiasdešimties metų kūrybinio kelio sukaktį. Šia proga kalbėjomės su pianistu.

— „Lietuvių enciklopedijoje" rašoma, kad muzikos pradines žinias gavote iš motinos. O iš tėvo gal gavote skulptuotą išvaizdą?

— Na, išvaizda gal Kuprevičių, bet muzikai pomėgį turbūt gavau iš abiejų. Motina buvo išmokslinta pianistė, o tėvas savamokslis muzikantas. Jis grojo smuiku, bet kai sesuo pradėjo studijuoti smuiką, tai tėvas pasakė, kad dviejų smuikininkų namuose per daug, ir jis sau nusipirko violončelę. Nors tėvas buvo dailininkas, bet mėgo improvizuoti muziką įvairiais instrumentais. Atsimenu, kaime, kai grįždavo iš darbų, jis būdavo, pasiima smuiką ir iš atminties kad groja, kad groja... Tėvo genuose buvo daugiau muzikalumo negu pas motiną.

— Kaime? Juk gyvenote Kaune?

— Tėvas buvo valdžios matininkas. Tai vasarą keliaudavo po Lietuvą, kur tik buvo valdžios siunčiamas. Atostogų metu ir aš su juo keliavau. Mačiau daugiau lietuviško kaimo negu tikras valstietis. Intymiau pažinau kaimo žmones, jų gyvenimą. Fortepijono, žinoma, išmokau pas motiną. Ji mane mokė beveik Suzuki metodu. Nuo kūdikystės dienų, būdavo, ateidavau į jos studiją, ir taip, besiklausydamas jos pamokų su mokiniais, išmokau iš klausos skambinti.

— Tai jaunystė prabėgo motinos studijoje, Aušros gimnazijoje ir Kauno konservatorijoje? Rodos, kad gimnaziją ir konservatoriją baigėte tais pačiais metais?

— 1938 metais baigiau gimnaziją, o 1939 metais konservatoriją. Laisvalaikiu kartais nueidavau į kiną. Rytais keldavaus puse šešių ir eidavau į konservatoriją. Dvi valandas pasipraktikavęs, eidavau į gimnaziją. Vakare vėl į konservatoriją, į teorinių dalykų paskaitas.

— Kas buvo jūsų pagrindiniai mokytojai konservatorijoje?

— Lietuvoje Lidija Daugvietytė, Malko ir profesorius Ružickis. Vokietijoje muzikos atlikimo ir interpretacijos mokiausi Klindworth-Scharwenko konservatorijoje pas profesorių Horbowski, JAV pas Leonard Shure ir Arthur Rubinstein.

* * *

Nuo konservatorijos laikų dešimties metų laikotarpyje (1937-1947) Andrius Kuprevičius Lietuvoje, Latvijoje, Estijoje, Čekoslovakijoje, Vokietijoje, Austrijoje ir Šveicarijoje atliko apie du šimtus rečitalių, kamerinės muzikos programų arba koncertų su simfonijos orkestrais. Kauno radiofone 1941-1942 metais jis buvo lietuviškasis Karl Haas; redagavo klasikinės muzikos programas, pasakodamas apie kompozitorius ir jų kūrinius, fortepijonu įvesdamas klausytoją į plokštelėse rekorduotą muziką. Klausytojai šiuos koncertus labai mėgo. Jaunasis pianistas į muzikos viršūnę kopė žiningu ir kūrybingu keliu. Vilniaus dienraštis *Naujoji Lietuva* (1943?) rašė apie Andrių Kuprevičių:

„Nuo pirmojo pasirodymo Vilniuje prieš trejetą metų iki šiolei jis nuolat dirbdamas yra pasiekęs žymių laimėjimų... Jo technika tiek pirštų, oktavų arba akordų yra pasiekusi didelio lankstumo ir meistriškumo. Mus stebino ir gilus muzikos supratimas. Kaip jis paskambino Mocarto sonatą (sonatą D-dur), taip grakščiai niuansuodamas, gali pavydėti ir pirmaeilis pianistas... A. Kuprevičius Šopeną skambina, taikydamas švelniausias spalvas. Todėl net ir revoliuciniame etiude jis prabyla į mus kaip slėpininga dvasia".

Andriaus Kuprevičiaus paskutinis koncertas Lietuvoje turbūt buvo 1944 m. sausio 29 d. Kauno Valstybiniame teatre drauge su simfonijos orkestru, diriguojant Vytautui Marijošiui Kelionė į vakarus ir bėgimas karo jo neatskyrė nuo fortepijono. Svetimuose kraštuose jis rado galimybių skambinti rečitalius, o jų repertuare pasirodė ir lietuviškieji kūriniai, visų pirmiausia M. K. Čiurlionio preliudai. Vokiečių ir austrų spauda šiltai vertino pianisto kūrinių interpretaciją ir techniką. *Yverdon*, laikraščio (Šveicarijoje) muzikos kritikas, (1946 metų spalio mėnesį) pirmą kartą išgirdęs M.K. Čiurlionio kūrinius, pažymi, kad Čiurlionio preliudai atnešė mažojo šiaurės krašto dvelkimą, poetišką ir gilią

(Nukelta į 3 psl.)

Los Angeles Dramos sambūris per 35 metus

Praūžus karui, iš Vakarų Europos pabėgėlių stovyklų lietuviai pabiro į daugelį pasaulio kraštų. Nežiūrint įvairių rūpesčių, mūsų žmonės surado darbus, įsikūrė ir pradėjo normalesnį gyvenimą. Tautinė sąmonė ir gaivus noras nepradingti svetimose padangėse vertė rūpintis lietuvių kultūra. Atsirado lietuviškos mokyklos, chorai, tautinių šokių grupės, teatrai, net opera. Poetai kūrė, rašytojai rašė, dailininkai piešė, sustiprėjo parapijos. Vyko gyva organizacijų veikla, sustiprėjo politinė veikla.

Neatsiliko ir Los Angeles lietuviai. Prie prel. Jono Kučingio įsteigtos Šv. Kazimiero parapijos glaudėsi vis daugiau ir daugiau čia atvykstančių lietuvių. Prasidėjo tautinis, kultūrinis ir politinis judėjimas.

Los Angeles Dramos sambūrio įsikūrimas

Laimei, į Los Angeles atsikėlė aktorius Juozas Kaributas. Netrukus pastatė du veikalus ir, pastebėjęs, kad publika labai domisi sceniniais pasirodymais, pasiilgusi lietuviško teatro, sukvietė esamus meno darbuotojus, kurie susiburtų į vieną teatrinį vienetą. Pasikvietęs pradininkais rašytoją Jurgį Gliaudą, poetę

Juozas Kaributas

Danutę Mitkienę ir Klemensą Galiūną, sušaukė steigiamąjį susirinkimą. Taip 1954 m. lapkričio mėn. 20 d. gimė Los Angeles Dramos sambūris. Pirmojon valdybon buvo išrinkti: poetė Danutė Mitkienė — pirmininkė, rašytojas Jurgis Gliauda — vicepirmininkas, Steponas Makarevičius — sekretorius, Vincas Dovydaitis — iždininkas ir Jonė Peteriené — valdybos narė.

Aktorius Juozas Kaributas išvedė į sceną septynis veikalus. Tarp jų buvo Petro Vaičiūno „Tuščios pastangos" ir „Naujieji žmonės," Jurgio Gliaudos „Meilės pinaklis" ir „Tėviškėlė už kalnų". 1962 metais aktorius Juozas Kaributas iš Dramos sambūrio pasitraukė.

Darbas su režisiere Dalila Mackialiene 1962-1981 metais

1962 metais iš Clevelando į Los Angeles atsikėlė Balys ir Dalila Mackialai. Dalila Mackialienė Clevelande buvo vaidinusi Vaidilos teatre, režisuojant aktoriui Petrui Maželiui. Abu Mackialai tuojau įsijungė į Dramos sambūrį. Pasitraukus iš Sambūrio aktoriui Juozui Kaributui, Dalila Mackialienė buvo pakviesta imtis režisūrinio darbo. Balys Mackiala talkininkavo scenos techniniuose reikaluose.

Dalila Mackialienė per tą ilgą laikotarpį režisavo net 19 veikalų. Tarp jų: Jurgio Gliaudos „Čiurlionį", Antano Rūko „Bubulį ir Dundulį", Antano Škėmos „Živilę", Algirdo Landsbergio „Penkis stulpus turgaus aikštėje", Vytauto Alanto „Saulėgrąžų salą", Bernardo Brazdžionio „Vaidilą Valiūną". Įvairių organizacijų veiklai paremti ji paruošdavo įvairias humoristines programas — šiupinius, humoristinius dainavimus, feljetonus.

JAV LB Kultūros taryba, įvertindama jos ilgų metų darbą, 1981 metais Dalilai Mackialienei paskyrė teatro premiją. 1981 metais Balys ir Dalila Mackialai išsikėlė gyventi į Floridą.

Darbas su režisiere Danute Mažeikiene 1983 metais

Danutė Barauskaitė-Mažeikienė Sambūrio pastatymuose vaidino jau nuo 1965 metų. „Čiurlionio" pastatymui suprojektavo ir pati pagamino periodui pritaikytus kostiumus. Dalilai Mackialienei išvykus, Danutė Mažeikienė buvo pakviesta režisuoti Dalilos Mackialienės dramą, „Nepripažintas tėvas".

Dramos sambūris talkino įvairioms organizacijoms, rengtiems minėjimams, literatūros vakarams. Taigi ir su Danute Mažeikiene atliko programą Vinco Krėvės, Maironio, Mykolo Biržiškos minėjimuose.

Darbo pradžia su režisieriumi Petru Maželiu 1984 metais

Netikėtai aplinkybėm susidėjus, 1984 m. balandžio 18 d., Dramos sambūrio kviečiamas, į Los Angeles persikėlė Clevelando Vaidilos teatro meno vadovas-režisierius-dekoratorius Petras Maželis, buvęs Kauno Didžiojo (buvusio Valstybinio) teatro operetės solistas.

Petras Maželis Clevelande įkūrė jaunimo teatrą Rūtą, vėliau tapusį Vaidilos teatru. Per daugelį metų režisavo ir pagamino dekoracijas daugybei veikalų jaunimui ir suaugusiems: Chicagos Lietuvių operai režisavo Juliaus Gaidelio operą „Dana" ir Verdi operą „Likimo galia". Tautinio meno ansambliui Dainavai režisavo Aloyzo Jurgučio muzikinį veikalą „Čičinską".

Režisieriaus Petro Maželio atvykimas sutapo su Dramos sambūrio veiklos 30-ais metais. Šiai sukakčiai paminėti pastatė JAV LB Kultūros tarybos premijuotą Algirdo Landsbergio komediją „Onos veidas". Netrukus buvo suruošta 30 metų sukakties akademija-pokylis.

Tolimesnis pastatymas buvo Vinco Mykolaičio-Putino drama „Valdovas". Veikalas buvo populiarus ir su juo aplankyta Chicaga, New Yorkas, Clevelandas, Bostonas. Pasaulio lietuvių Kultūros kongreso metu jis vaidintas Toronte, Kanadoje.

Lietuvos krikščionybės 600 metų jubiliejaus komiteto rūpesčiu Dramos sambūris parodė Anatolijaus Kairio veikalą „Krikšto vanduo", kurio premjera įvyko Chicagoje. Petras Maželis šiuos veikalus ne tik

(Nukelta į 4 psl.)

Los Angeles Dramos sambūrio pirmoji valdyba 1954 metais: (iš kairės) Vincas Dovydaitis, Jonė Peteriené, Stepas Makaravičius, Jurgis Gliauda, Danutė Mitkienė.

Scena iš Antano Škėmos „Živilės" – Sigutė Mikutaitytė ir Vincas Dovydaitis.

Dailininkė Zita Sodeikienė

ALGIMANTAS KEZYS

Zita Sodeikienė

JAV LB Kultūros tarybos šiemetinė dailės premija buvo paskirta dailininkei Zitai Sodeikienei. Su premija, kaip teko nugirsti, neatėjo laureatei joks raštas, todėl tenka paspėlioti, už kokius nuopelnus ji ją gavo. Galėjo gauti už daug ką.

Jei būtų jai reikėję pateikti jury komisijai, sakykim, vieną monumentalų kūrinį, vertą premijos, Sodeikienė jį turi. 1983 metais ji sukūrė milžinišką tapybos darbą „Berlyno siena". Čikagiškiai atsimena šį įspūdingą, tiesiog epinį paveikslą, 84 pėdų ilgio, pirmą kartą išstatytą „Galerijoje" tais pačiais metais.

Jeigu premija buvo paskirta už kūrinių ciklą, pareikalavusį daugelio metų įtempto darbo ir pagaliau užbaigtą, Sodeikienė ir tokį turi. 1988 metais sukūrė paskutinį paveikslą iš tapybos darbų serijos apie autobiografinius, erdvėse skraidančius objektus. Jų unikali, siurrealistinė išvaizda per gana trumpą laiką nustatė dailininkės savitą stilių, davė jai veidą, pagal kurį žiūrovas ir be parašo atpažįsta, kieno jis yra sukurtas. Tas pats stilius lydės Zitą ne tik jos kitame paveikslų cikle, kuris jau yra dailininkės užmanytas ir sparčiai vykdomas (pirmą kartą bus parodytas jos rengiamoje parodoje Concourse galerijoje, Columbus, Ohio, šių metų gegužės mėnesį), bet gal ir tolimesniuose jos užmojuose.

Pagaliau, jei ši Kultūros tarybos metinė dailės premija yra skiriama už viso gyvenimo nenuilstamą darbą ir iš jo gimusį svarų įnašą į lietuvių išeivių meno istoriją, tą įnašą Zita irgi yra davusi. Čia trumpai pažvelkime į jos nueitą kelią.

Zita piešia nuo pat mažens. Ji sakosi, kad jaunystėje ji nesvajojo būti dailininke. Ji tik mėgo piešti. Tačiau tėvai ir artimieji aiškiai žinojo, kad ji turi eiti į meno mokyklą. Ji pati norėjo būti slauge, kuri, tarp kitko, ir pieštų. Tačiau, baigus gimnaziją, Zita įstojo į Chicagos Meno instituto mokyklą, apsisprendė būti dailininke. Šio žingsnio niekad nesigailėjo, nes, atrodo, buvo jos prigimty ne tik piešimas, bet ir kūrybinė jėga, kuri, laikui bėgant, suteikė jai stiprų alfabetą išsakyti savo mintis, jausmus, sąmonės ir pasąmonės idėjas bei įvaizdžius.

Zitos kūryba iš esmės yra minties kūryba. Ji prasideda ir baigiasi su kokios nors idėjos įgyvendinimu. Vaizdas, tapytas ar pieštas, tampa priemone išsakyti minčiai. Gal tik pačiuose ankstyvuosiuose jos darbuose minties elementas buvo tik gemalinėje būklėje. Tie jos piešiniai telkiasi į gamtos detalių atkūrimą. Būdama motina ir šeimininkė, Zita stebėdavo savo aplinką ir ją piešiniuose vaizduodavo. Supdama kūdikį, ji matė jo veido ir kūno bruožus; perpjovus pomidorą, įsižiūrėdavo į įdomias augalines formas. Šalia gamtoje užtiktų formų ji pridėdavo ir savo sugalvotų. Jos fantaziją ypač žavėdavo tobulasis apskritimas. Ankstyvuosiuose piešiniuose net ir visą žmogaus figūrą ji nupiešdavo lyg sudėtą iš rutuliukų.

Bet vien forma Zitos nepatenkino. Įveikus piešinį, ji ėjo prie minties. Piešiniai, imti iš kasdienos, pradėjo virsti komentarais apie tą kasdieną. Iš savo kiemo išsivadavus, ji išdrįsta pažvelgti į platųjį pasaulį. Jos aštraus žvilgsnio susilaukia valstybių vadai ir pati būtis. Tolimesni mąstymai priveda ją prie technikos tobulinimo, kur piešinio pažodiškumą pakeičia vis labiau ir labiau paslaptingas simbolizmas ir pagaliau aiškus siurrealizmas. Mitologinė kalba yra turtingesnė už filosofinę. Zitos minčių srautas priverčia ją skrajoti padangėse. Žemėje atrasti vaizdai pasidaro nepakankami. Gimsta didelio formato tapybos darbai, kurie pripildomi neužkariautų pasaulių erdvėlaiviais. Su skraidančiais neatpažintais objektais Zita iškeliauja į pasąmonės beribes gelmes. Jungiasi visata ir čia pat esanti žmogaus dvasia. Tik ne kasdieninė, o ta neištirta, nesuprantama, giluminė. Išskridus į erdves, ji ten nepasiklydo, o pamatė, kad ir tolimiausios visatos kertės yra niekas kita kaip tos pačios būties dalis, iš kurios ir mes patys esame sudėti. Erdviniuose nuotykiuose dailininkė atranda savo pačios biografiją, įrašytą didelėmis raidėmis ir aiškiai bylojančią jos pačios gilų ir tamprų ryšį su visa būtimi. Siurrealistinių erdvių fone ji tapė skraidančių daiktų formas, be vairo, be prasmės ir be namų. Ji tol jas tapė, iki neatpažino, kad tai jos pačios autobiografinė nuotaika — būti pasaulyje benamiu, klaidžiojančiu objektu, kuris po kiek laiko tampa subjektu — mąstančiu, jaučiančiu ir sau primestą klajoklio dalią pagaliau suprantančiu asmeniu.

Grįžusi į save ir į žemę, ši mąstytoja drobėje, sukruto domėtis tikrove, randama čia pat ir tarp mūsų — ką mes darome viens kitam, kodėl nėra sugyvenimo ir racionalumo, ką reiškia įvykiai, vardai ir titulai, ko laukia mūsų kuriama ateitis, ir t.t. Savo piešiniuose dailininkė prieina prie realiosios simbolikos. Čia ji kerštingai plaka negerovių nešėjus, kvatojasi iš trumparegiškųjų žmonijos atstovų, kažkaip netyčia patekusių į valdančiųjų pareigas. Klasiškas šios tendencijos pavyzdys ir monumentalioji Zitos tapybinė mintis įkūnyta aukščiau minėtoje „Berlyno sienoje". Šio paveikslo užmanymui akstiną davė ta gėdos siena, atkirtusi vieną miesto dalį nuo kitos, bet Zitos vaizduotėje vėl išėjusi iš lokalizuoto taško į platesnius horizontus, apimančius pačią negerovių gelmę, glūdinčią žmogaus asmenyje ir išsiliejančią per visą žemės rutulį. Mąstančios dailininkės rankose ji tampa kietu komentaru apie žmogiškosios prigimties nepastovumą bei jo tragiškas pasekmes mūsų gyvenamajame pasaulyje. Čia gėris yra trapus (vienadienės peteliškės įvaizdyje), kuri priviliota įskrenda į sienomis aptvertą kalėjimą, pamato kanibališkus jo gyventojų polinkius ir miršta, nepajėgusi išvysti laisvės ar meilės prošvaisčių. Fatalizmas Zitai nesvetimas. Jis pastebimas net ir kalėjimo sienos paskutiniuose stovuose. Žuvusi peteliškė vis dėlto pajėgė pagimdyti palikuonį, gražų, riebų vikšrą, kuris pratęs jos būtį kitai kartai. Bet ta būtis, deja, kaip užburtame rate vėl eis tuo pačiu kryžiaus keliu, kaip ir ankstyvoji.

Toks pafilosofavimas Zitos Sodeikienės vėliausiuose darbuose rodo, kad ši dailininkė žaibo greitumu atsirado aukštosios minties sferose. Tai kelia nuostabą, nes juk ji taip neseniai buvo ir pati norėjo būti tik „paišytoja", linijų ir šiokių tokių paspalvinimų derintoja. Ką žada jos kūrybinė ateitis? Kol kas ji neatidengta. Bet kad ji šuoliuoja į priekį greitu tempu, yra aišku. Tikimasi, kad ji eis vis didesnės sintezės keliu, kur praeitis jungsis su naujais atradimais, atspindinčiais jautrios ir dvasingos kūrėjos reagavimą į gyvenimo aktualiuosius pasireiškimus su aštriu teptuko ir minties smaigaliu, gal dar aiškiau negu iki šiolei.

Penkiasdešimt metų muzikos keliu

(Atkelta iš 2 psl.)

sielą. O apie Chopino kūrinius tiesiai: Kuprevičiaus pirštais buvo atskleistas naujas Chopin, giliai žmogiškas ir aistringas.

Trumpoje Andriaus Kuprevičiaus kūrybinio kelio apžvalgoje neįmanoma chronologiškai paminėti jo koncertus ir triumfą. Tik prabėgomis prisiminsime, kaip jis dideliu pasiryžimu ėjo į svetimųjų kraštų muzikos teatrus, siekdamas tarptautinio pripažinimo. Vienas tokių įvykių buvo tarptautinis muzikos konkursas Ženevoje, įvykęs 1946 m. rugsėjo 23-spalio 5 dienomis. Iš 160 pianistų Andrius Kuprevičius laimi garbės diplomą už geriausią kūrinių atlikimą ir patenka į dešimties geriausiųjų pianistų grupę. Jis tada buvo 25 metų.

1948-1953 metais pianistas garsėja Buenos Aires. Argentinos, Urugvajaus ir Paragvajaus kritika pilna palankiausių atsiliepimų — muzikos menininkas, vertas didžios pagarbos; piano virtuozas, žinąs visas tobuliausias technikos paslaptis; muzikas — kupinas jausmingų išgyvenimų (*El Bien Publico*, 1949 m. rugsėjo 10 d.).

Pagaliau Andrius Kuprevičius pasiekia Ameriką. 1952 m. gruodžio mėn. 28 d. jis koncertuoja Chicagos Orchestra Hall drauge su Metropolitan operos solistais Anna Kaskas ir Algirdu Braziu, Aleksandrui Kučiūnui diriguojant Chicagos simfonijos orkestrą. Koncertą surengė „Margučio" radijas. Tai buvo tikrai didelio pasisekimo ir meninio džiaugsmo momentas, vėliau nulėmęs pianisto nuosprendį persikelti į JAV. 1954 metais apsigyvenęs Clevelande ir pradėjęs dėstyti muzikos mokykloje (Cleveland Music School Settlement), jis greitai susipažino su žymiais Amerikos muzikos žmonėmis, pelnė didelį respektą muzikiniuose sluoksniuose dėl savo pedagoginio darbo ir recitalių. Jis koncertavo beveik kiekvienoje žymioje Amerikos salėje, pradedant New Yorku ir baigiant Los Angeles miestu, o Kanadoje Toronte ir Montrealyje.

1953 metais Andrius Kuprevičius išleido M.K. Čiurlionio preliudų plokštelę, o 1983 — aštuonių vyresnės kartos lietuvių kompozitorių ir dviejų jaunųjų, Dariaus Lapinsko ir Jono Švedo, kūrinių plokštelę. Pastarieji du lietuviškosios fortepijono muzikos albumai yra vieninteliai, atstovaujantys mūsų instrumentinei muzikai, dažnai buvo ir tebėra grojami radijo programose.

* * *

— Kaip jūs renkatės repertuarą rečitaliams, plokštelių rekordavimui?

— Eklektiškai, renkuosi ką mėgstu. Be

no konservatorijoje. Jis rašė miniatiūras; kūrybiškas, įdomus. Gruodis buvo mūsų žynys. Jis sukūrė mokyklą. K.V. Banaitis, Vladas Jakubėnas, Vytautas Bacevičius buvo tie kompozitoriai, kurių muzika aš ypačiai domėjausi. Iš jaunųjų mane domino Jonas Švedas. Clevelando muzikos mokykloje mudviejų studijos buvo greta. Aš visada jį raginau rašyti, jo muzikinį skicą įskambinau plokštelėje. Jo muzika išsiskyrė kūrybišku stiprumu ir originalumu.

Iš pasaulinio repertuaro mėgstu Debussy, Ravel ir, žinoma, Chopin.

* * *

Besklaidydami pianisto rečitalių programas, rasime ir Bachą, Schumanną, Mozartą, Beethoveną, Faure, Lisztą, Ginasterą, Prokofievą ir, žinoma, visada Chopiną.

Profesiniame gyvenime Kuprevičius niekada nenutolo nuo dviejų reikalavimų — profesiniam tobulėjimui jis atidavė kiekvienos dienos visas valandas, o respektuodamas savo tautos kūrybinį genijų, tarptautinėse scenose skambino tik geriausius lietuvių kompozitorių kūrinius.

Clevelando lietuvių Dievo Motinos parapija kiekvieneriais metais kultūrinio sezono metu bičiuliams pristato žymiuosius lietuvių menininkus — instrumentalistus, dainininkus, dailininkus. 1989 m. kovo 5 d. surengė Andriaus Kuprevičiaus rečitalį, kurio programoje buvo tik Chopino kūriniai. Kun. Gediminas Kijauskas, S.J., pasirūpino, kad auditorijon būtų atvežtas pats geriausias Steinway grand piano. *Dirvos* laikraščio muzikos kritikas Vytautas Matulionis, vertindamas šį rečitalį, rašė:

„Paskutinis rečitalio numeris buvo Scherzo B-moll, op. 31. Nuo grąsinančios pradžios iki stulbinančiai galingos pabaigos tai yra plačių jausmų kūrinys... Tai buvo rečitalio viršūnė, kurioje Kuprevičius pilnai atsiskleidė visais savo virtuoziniais sugebėjimais: didele jėga, labai švariomis ir tiksliomis greitomis vietomis, tvirtai apvaldytu jausmų antplūdžiu. Tačiau šiame techniškai sunkiame kūrinyje pirmavo ne technika, bet muzikalumas, dvasingumas, jautrumas."

Chopino muzikos rečitaliu Andrius Kuprevičius klausytojų širdis pažadino didelei meno šventei. Tačiau šventės centre buvo paties menininko kūrybingoji asmenybė, jo penkiasdešimties metų muzikinės kūrybos sukaktis.

JAV LB Kultūros tarybos laureatą ir iškilų sukaktuvininką

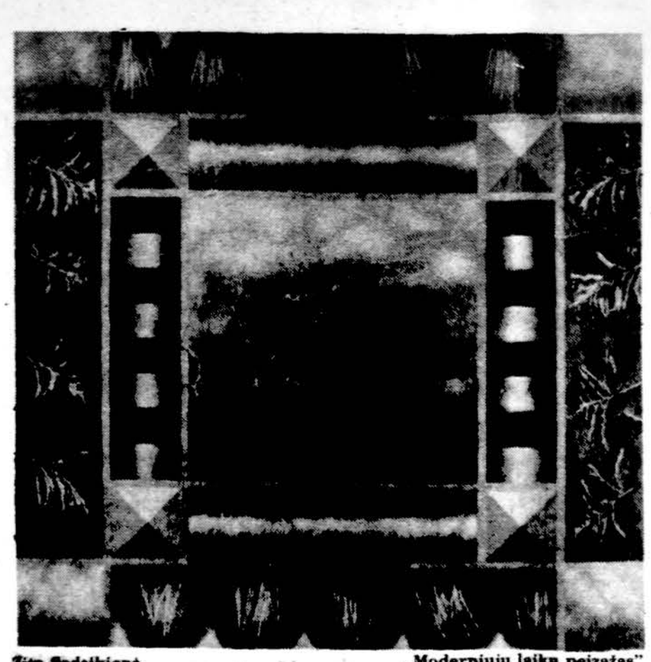

Zita Sodeikienė „Moderniųjų laikų peizažas" Akrilika, 1987

Iš mūsų kūrybinio žodžio ištakų

Kristijonas Donelaitis (1714-1780)

„Sveiks, svieteli margs! šventes pavasario šventęs;
Sveiks ir tu, žmogau! sulaukęs vasarą mielą;
Sveiks kvietkelėmis pasidžiaugęs, sveiks prisiuostęs;
Sveiks, Dieve duok! sulauk dar daug pavasario švenčių
Irgi, sulaukęs jas, vis sveiks ir drūts pasilinksmink.
Taip Dieve duok kožnam, kurs mūsų Lietuvą garbin
Ir lietuviškai kalbėdams baudžiavą seka.
Tam Dieve duok! sulaukt kasmets pavasarį sveiką,
Ogi, pabaigus tą, po tam ir vasarą linksmą".
Taip prieš Sekmines būrus į baudžiavą kviesdams
Ir, kas reik atlikt, pamokindams sveikino Pričkus.

Metai, „Vasaros darbų" įžanga

Dionizas Poška (1757-1830)

TEPLIOTOJAS

Viens tepliotojas, ir didžiai mokytas,
Taipo tepleno visų dievų Dievą:
Rankose perkūns ugnings padarytas,
Veidas, akys smarkios, ne tokios, kaip tėvo.
— Ar Dievas toksai smarkininks, — klausė mužikėlis, —
Jog ant jo veido smarkumas didelis?
Abidvi rankos perkūnus užlaiko,
Kuomi gi glostys mane, savo vaiką?

Antanas Strazdas (1763-1833)

AUŠRA

Pasvydo, pasvydo,
Aušros žvaigždė pasvydo, pasvydo
Ir gaidelis pragydo, pragydo.
Vieversys, vieversys,
Vieversėlis siausdamas
Šoka vėju plakdamas, plakdamas.
Padangėm,
Siaudžia, griaudžia padangėm...
Vištos karkia palangėm.
Jautelis,
Jaučias, laukan eidamas,
Kasa žemę baubdamas.
Gėreliai su ožkeliais —
Kazokėlį šokdami,
Štukeles rodydami.
Kas gi ten?
Kas gi tenai už miško
Žiba, tvaska, ištiško?
Saulelė,
Saulelė ten tekėjo,
Aukso žiedais mirgėjo.
Sujudo, sušneko,
Juda šneka paukšteliai,
Žydi rožėm liekneliai.
Raselė,
Krenta perlų raselė,
Linksma žalia pievelė.

Aleksandras Marčiulionis Sekminės

Gegužė,
Gegužėlė kukuoja
Ir karvelis burkuoja.
Kiškelis
Lekia lygiom pievelėm,
Kerpa gudriom auselėm.
Pražuvo,
Pikti čėsai pražuvo,
Vis jau kitaip neg buvo.

Andrius Vištelis-Višteliauskas (1837-1916)

ŠVIESA

Būk pasveikinta, Šviesa! dukte skaisčiausioji
Aukščiausiojo Šviespaties, Spinduli šviesybės,
Skriduliuose pasaulių antorių gilybės
Šventa, prajovinga ir stebuklingiausioji!

Akie Akapirmo ir atveji Jo kvapo,
Nuoturoj Nuterėja Visgyvio galinga,
Augyve — Motinėle! Baltgalve vaisinga!
Viskas veržiasi tavęsp iš po Tamsos kapo...

Ir mano dvasia tiesia silpnus sparnus savo,
Čiulbenant Tau maldą iš atklonių tamsybės,
Zovada tavęsp smelkias į kraikų aukštybes.

Ant motiniškų kelių — karalystėn tavo.
Užgauk tą Naktį, ką mus naikin be paliovos,
Ir plačia versme Šviesos tvokstelk ant Lietuvos!...

Ilga ištikimybė žurnalisto amatui (ir menui...)

BRONYS RAILA

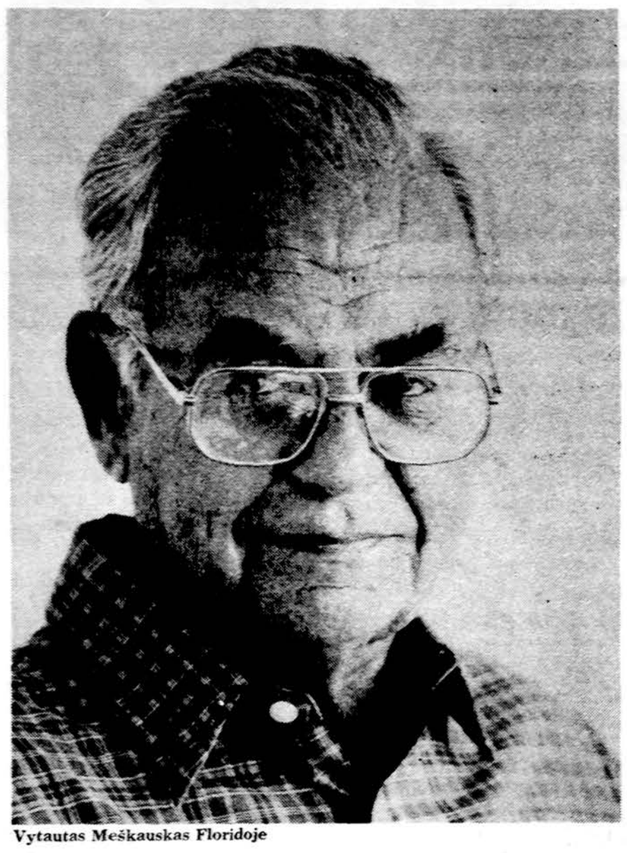

Vytautas Meškauskas Floridoje

JAV LB Kultūros tarybos skiriamą iš Lietuvių Fondo teikiamų lėšų šiemetinę žurnalisto premiją laimėjęs Vytautas Meškauskas buvo vienas iš nedažnų, o dabar jau ir gana retas ištikimasis lietuviško žurnalizmo ne itin dėkingai profesijai išeivijoje. Darbavęsis ir pastoviai tebetriūsiąs jau kiek ilgiau negu pusę šimtmečio. Tokių veteranų šiandien beturime tik skystėjantį būrelį, gal tik keliolika, jei ne mažiau.

Todėl ir pats Vytautas šiandien ne visai iš pirmos jaunystės. Mano gerai pažįstamų vietų aukštaitis, 1913 metais gimęs Kupiškyje, jis buvo vaistininko Juozo Meškausko ir iš teisininkų Nargelavičių šeimos kilusios motinos sūnus. Dar prieš Didįjį karą ir po karo anksčiau Subačiuje, vėliau Kupiškyje tėvai bendravo su provizoriaus Stepono Nasvyčio šeima. Tų šeimų rate praėjo ir Vytauto jaunystė. Tėvas anksčiau mirė, motina 1931 metais, kai jis Kaune dar tebelankė jėzuitų gimnaziją (vienoje klasėje su Julium Smetona). Tada jis įsikraustė pas Nasvyčius, o studentaudamas persikėlė pas dėdę, žinomą Kauno advokatą D. Nargelavičių. Vėliau Vytautas kartą man pasakojo, kaip bendravimas ir ugdymasis tų skirtingų šeimų aplinkoje suformavo dalį jo pažiūrų, būdo ir ideologijos. Nasvyčiai, tariant jo žodžiais, buvo „ultrapatriotai", o advokatas Nargelavičius, gyvenimo audrose mėtytas vėtytas skeptikas, buvo liberalių pažiūrų, mėgstąs nuogiau, kartais net ciniškai vertinti įvykius, žmones ir jų elgsenos motyvus. Turėjau progos neblogai pažinti advokato būdą ir intelektualines manieras Konrado kavinės pokalbiuose anais gerais laikais...

Meškauskas prisipažindavo, kad ir jo paties „hibridiškam" charakteriui išsivystyti gal ir nejučiom tatai padėjo, o ir jo žurnalistikoje pasireiškia ta pasaulėžiūra su jos skoniais ir manieromis. Kaip skaitytojas, rizikuočiau liudyti, jog tai turbūt tiesa...

Šiemetinė premija buvo paskirta tokiam „jaunam" žurnalistui, kuris Nepriklausomybės laikais dar nebuvo rašęs nė žodžio jokiam laikraščiui, o baigęs teisės mokslus labiau domėjosi ne politika, bet ekonomija. Pirmąją tarnybą pradėjo draudimo įstaigoje, po to perėjo į Prekybos ir pramonės rūmus. Vytautas neneigia, kad gyvenime jam dar niekad nestigdavo gerų protekcijų. Net ir pirmuoju bolševikmečiu pats komisaras Liudas Gira jį rekomendavo aukštam postui — tarybinio Tekstilės tresto planavimo skyriaus viršininko! Ir, be abejo, tik dėl to, kad anksčiau jam teko vienoje klasėje pasėdėti su tada jau raudono poeto sūnumi Vytautu Sirijos Gira (tarp kitko, Antano Smetonos krikštasūniu...) Meškauskui taip pat netrukus pasisekė ir repatrijuoti į Vakarus, nes buvo neseniai vedęs Eugeniją Kučinskaitę, kuri jam nupelnė tą teisę, nes jos seneliai buvo atsikėlę gyventi į Suvalkiją iš Rytprūsių. Kiek fantastiškas argumentas, bet bėdoje jis padėjo „repatriacijai".

Nebe taip gerai sekėsi Vokietijoje. Bet karui pasibaigus, prasidėjęs gausybės lietuvių pabėgėlių susitelkimas laimingai prisidėjo prie to, kad iš teisininko ir ekonomisto netikėtai gimė naujas lietuvis žurnalistas. 1947 metais Neuffeno DP stovykloje Meškauskas pradėjo leisti sieninį žinių biuletenį (tada stigo visokios spaudos), kuriuo tuoj susidomėjo net VLIK'as prancūzų zonoje. Netrukus, 1948 metais, jį pakvietė bendradarbiauti *Minties* dienraštis, kur jis pradėjo rašyti įvairiom temom, daugiausia apžvalgas apie bendrosios užsienio politikos raidą. Dipukams skirstantis į visus pasaulio kraštus, *Mintis* buvo sujungta su *Mūsų keliu*, pasivadino *Lietuviu*, kurį Meškauskas redagavo, ligi išvyko į Ameriką 1952 metų kovo mėnesį.

Chicagoje tuoj suartėjo su žurnalistu J. P. Palukaičiu, sutarę leisti visuomenės ir kultūros laikraštį-žurnalą *Atspindžiai*. Deja, po maždaug 40 numerių jie neteko skaitytojų šviesos ir kitais, 1953 metais sustojo. Tada Meškausko straipsniai kultūros bei literatūros temomis padažnėjo *Margutyje*, o nuo 1955 metų dar ir Tysliavų leidžiamoje *Vienybėje*. Čia vienu metu jis kalbėjo, kaip aštrokas antirastenininkas, o ir man teko su juo susiremti, tik užmiršau dėl ko) ...

Negalėčiau tiksliai pasakyti, ar nuo 1960 metų, ar kiek vėliau Meškauskas buvo pakviestas politikos apžvalgininko jungui į *Dirvą*, ir iš ten tebešneka ligi šiol. Ilgai, kantriai, pastoviai — ilgiau nei mūsų valstybinė nepriklausomybė. O toks rūpestingas žurnalistinis pastovumas bei darbuotės etika jau savaime laikytini mūsų dabartinio gyvenimo aplinkybėmis pažymėtinu nuopelnu, ką teisingai įvertino ir žurnalizmo premijos skyrėjai. Beje, Meškauskas kartą juokavo, kad Amerikoje jis vis buvęs tik „part time", o ne „full time" redaktoriumi, ir aš ji guodžiau, kad taip geriau: bendradarbiai turi daugiau laiko ir yra laisvi nuo visokių spaudimų iš šono, todėl dažnai gali rašyti geriau už pačius redaktorius (jei man jūs atleisit tokį pasipūtimą)...

Vytauto Meškausko pusšimčio metų žurnalistinis derlius yra labai gausus — ir dvejopas. Nedėkingiausioji dalis tai tos politinių įvykių apžvalgos, sausoka įvykių kronikos registracija. Ši „kūryba" pasibaigia ir miršta tą pačią savaitę, tą patį mėnesį, dienraščiuose tą pačią dieną, kai skaitytojas tuos straipsnius peržvelgia. Tai sakyčiau žurnalizmo, kaip *amato* sekcija: būtinai reikalinga ir teigiama lektūra, ypač kai jos autorius būna kompetentingas, tolerantingas, inteligentiškas, plačiažiūrių akiračių, visuomet au courant ir sugebantis aiškiai, lengvai, populiariu stiliumi tatai išdėstyti.

Aš tačiau šia proga noréčiau ypač iškelti kitą Meškausko žurnalistikos žanrą, tai *meno* kokybę žurnalistikoje: jo trumpus akimirksnius, pavadintus „Iš kitos pusės", kur daug daugiau individualumo, sąmojo, kai kada sardoniškos ironijos, apskritai kritinio įžvalgumo ir ne sykį įvairios naudingos informacijos. Ne vienas šimtas tų „kitų pusių" jau perskriejo *Dirvos* antrąjį puslapį. Gerai paredagavus ir pridėjus kiek įmantresnės stilistinės kosmetikos, tai būtų įdomus mūsų gyvenimo kronikos akimirkų rinkinys.

Meninis žurnalizmo žanras vis dar labai silpnai teišvystytas mūsų laikraščiuose pagairėse. Vėliausiais laikais jo reikalavimų lygmeniui prilygsta retokai pasirodantis galbūt Pranas Visvydas su literatūriniais akimirksniais ir kai kurie kanadiškių *Tėviškės žiburių* vedamieji! Taip, ir vedamieji, kai juos sugeba grakščiau parašyti ne gelžbetonio sakinio architektai.

Tolimoje kelionėje į laisvą Lietuvą

NIJOLĖ KERSNAUSKAITĖ

Juozas Stempužis

Beveik prieš keturiasdešimt metų, 1949 m. rugsėjo 8 d., Clevelande iš WSRS radijo stoties suskambo Čiurlionio ansamblio daina „Kur giria žaliuoja..." Tai buvo pirmoji lietuvių „Tėvynės garsų" radijo programos laida. Amerikon keliavo naujieji piligrimai, į New Yorko ir Bostono uostus plaukė laivai. Tai naujoji lietuvių išeivija ieškojo ilgesnio sustojimo tolimoje kelionėje į laisvą Lietuvą.

Programos iniciatoriai buvo Pijus Jaunutis Nasvytis, programos vedėjas Balys Auginas, žinių pranešėjas Juozas Stempužis, muzikos vedėjas Alfonsas Mikulskis, reikalų vedėjas Kęstutis Šukys. Programų forma ir turiniu iki 1955 metų rūpinosi poetas Balys Auginas. Nuo 1955 metų gegužės mėnesio iki dabar „Tėvynės garsus" redaguoja ir jų išlaikymu rūpinasi Juozas Stempužis. Per tą laiką programa kėlėsi iš vienos radijo stoties į kitą. Keitėsi ir bendradarbiai, tačiau rėmėjų sąrašas išliko pastovus ir įgalino programos vedėją tęsti darbą, kurio prasmingumu jis ir vienišiausiomis valandomis nesuabejojo.

Lietuvių radijas Clevelando lietuvių gyvenime yra svarbus veiksnys: jis informuoja apie organizacijų veiklą, pateikia naujausias pasaulines ir lietuvių žinias, perduoda rūpestingai parinktą muziką. Programose periodiškai girdimos specifinio turinio vinjetės: Šventadienio mintys ir žodžiai (rašytojas Vacys Kavaliūnas), Moters pasaulis (Milda Lenkauskienė), Sveikatos patarėjas (dr. Henrikas Brazaitis ir dr. Danielius Degesys). Keliaujančio mikrofono reportažai, suartina klausytojus su veikliaisiais asmenimis ar žymesniais įvykiais, Literatūrinės ir istorinės apžvalgos (Algis Rukšėnas ir dr. Jolita Kavaliūnaitė), Lituanistinių mokyklų, skautų ir ateitininkų jaunimo proginiai pasirodymai. Štai kokia yra „Tėvynės garsų" radijo programos kūrybinė mozaika, kiekvieną sekmadienį sužėrinti naujomis spalvų ir garsų varsomis. Ypatingą dinamiškumą programai suteikia tiesiogiai telefono-radijo ryšiais perduoti pranešimai iš didžiųjų lietuviškų įvykių užsienyje (pvz., iš Vatikano, minint šv. Kazimiero 500 metų sukaktį arba Lietuvos krikščionybės 600 metų jubiliejų). Pastarųjų mėnesių įvykiai Lietuvoje stipriai ir plačiai nuaidėjo „Tėvynės garsų" radijo bangomis. Savas pasidarė Sąjūdis, savi dabartiniai Lietuvos laisvės kovotojai, savi ir jų rūpesčiai bei siekimai.

Per keturiasdešimt metų Juozo Stempužio vadovaujama „Tėvynės garsų" radijo programa savo pirmuoju tikslu įsirašė: „Gimtasis žodis ir lietuviška daina tegul gaivina Nemuno šalies prisiminimus ir stiprina mūsų jėgas tolimoje kelionėje į laisvą Lietuvą". Gedimino kalno pilies bokšte kylant trispalvei, šis tikslas įgauna gilesnę prasmę. Lietuvos laisvė jau ne miražas. Kaip ją teks iškovoti dar niekas nežino, bet kova prasidėjo. Į šią kovos pradžią per beveik penkis dešimtmečius vedė pati Lietuva, vedė ir įvairios išeivijos lietuvių pastangos, o jų buvo begalės. Jos dalijosi į dvi pagrindines šakas: savosios lietuviškos kultūros, o tuo pačiu lietuviškosios gyvybės išlaikymą ir perdavimą jaunesnėms kartoms, ir tiesioginį Lietuvos laisvinimo darbą.

„Gyventi lietuviu — tai gyventi visais lietuviškosios kultūros laimėjimais", rašė Juozas Girnius. Tačiau kultūrinėms vertybėms visuomenėje paskleisti yra reikalingi tarpininkai. Tokiais tarpininkais gali būti ir radijo programos, kai jos kartą peržengia grynai informacinio ar pramoginio turinio ribas. „Tėvynės garsų" radijo programai pasisekė tai padaryti.

To pasisekimo priežasties galbūt reikia ieškoti programos vedėjo sau nusibrėžtuose uždaviniuose, reikalavimuose ir tiksluose. O tai jis greičiausiai padarė, ieškodamas atsakymo tik į vieną klausimą: Kokiu lietuviu noriu būti? Darbo rezultatai labiausiai priklauso nuo esminės motyvacijos. Kodėl tas darbas iš viso atliekamas? Kuo gilesnė ir esmingesnė dirbančiojo motyvacija, tuo prasmingesni, našesni ir išliekantys pasidaro ir to darbo rezultatai.

Juozas Stempužis gimė Kaišiadoryse, Trakų apskrityje. 1939 metais baigė Kaišiadorių gimnaziją ir 1944 metais Vilniaus Pedagoginio instituto Literatūros ir istorijos skyrių. Drauge 1943-1944 metais Vilniaus universiteto Humanitarinių mokslų fakultete studijavo meno istoriją. Veikė skautuose. 1942-1944 metais pirmininkavo Vilniaus Pedagoginio instituto studentų atstovybei ir tuo pat laiku buvo Lietuvių vienybės sąjūdžio centro valdybos narys bei šio sąjūdžio pogrindinio laikraščio *Atžalynas* redakciniame kolektyve. 1944 metais pasitraukęs iš Lietuvos, buvo Lietuvių studentų sąjungos „Lituania" Vienoje steigėjas ir pirmininkas. 1945-1952 metais buvo Čiurlionio ansamblio pirmininkas, administravęs ansamblio koncertus Vakarų Vokietijoje ir JAV. 1960 metais už nuopelnus išrinktas ansamblio garbės nariu. 1949 metais atvyko į JAV ir apsigyveno Clevelande. Yra bendradarbiavęs *Jaunojoje Lietuvoje, Aukštaičių žemėje, Mūsų kelyje, Drauge* ir *Dirvoje* publicistinėmis temomis ir literatūros bei dramos kritikos klausimais.

Juozas Stempužis yra „Tėvynės garsų" štabo narys nuo 1949 metų. „Tėvynės garsų" programas savarankiškai redaguoja ir pranešinėja nuo 1955 metų pavasario. 1961 metais WXEN FM 106.5 radijo stotyje šalia „Tėvynės garsų" programos redagavo kasdienines europinės pramoginės muzikos programas, žinomas Continental Music Concerts vardu. 1954 metais Lietuvos Nepriklausomybės šventės proga „Tėvynės garsai" per WDOK radijo stotį transliavo dvi valandas ištisai šventės koncertą, kurio programą atliko Čiurlionio ansamblis ir Clevelando simfonijos orkestro mažasis ansamblis. Radijo stotis koncertą užrekordavo. Taigi „Tėvynės garsų" archyve laikomas vertingas muzikinis įrašas, kuriuo iš dalies pasinaudojo Čiurlionio ansamblis, įdėdamas į savo 1984 metų albumą „Tėvynės dainos" tris dalykus iš šio įrašo: Lietuvos himną, Lietuviais esame mes gimę ir Stasio Šimkaus kantatą „Atsisveikinimas su tėvyne".

Per 39 metus Juozas Stempužis redagavo, techniškai apipavidalino ir pranešinėjo apie 3,000 programų. Taip pat redagavo Dievo Motinos parapijos išlaikomą radijo programą „Gyvenimo varpai". JAV LB Visuomeninių reikalų tarybos prašomas, daugelį metų redagavo Nepriklausomybės šventės ir Birželio tragiškųjų įvykių programas anglų kalba. Juozas Stempužis yra Tautybių radijo programų sąjungos, įsteigtos 1988 metais, pirmininkas. Sąjungos tikslas — palaikyti ryšius su tautybių radijo darbuotojais, ginti tautybių radijo interesus viešose radijo stotyse ir gerinti radijo programų kokybę.

Namo rūsio sienos nustatytos lentynomis. Jos pilnos plokštelių, juostų — tai „Tėvynės garsų" archyvas. Jis didelis, apimantis keturis dešimtmečius. Jame sukaupta daug įvairios muzikinės ir dokumentinės medžiagos. Tai margaspalviai mūsų tautos turtai — keturių dešimtmečių lietuviško gyvenimo atspindžiai ir čia, ir tėvynėje. Tame namo rūsyje kiekvieną savaitę juoston subėga įvykiai, kasdieniai mūsų reikalai, muzika ir žodis, ir susilieja į vieną iššūkį: kaip dirbti darbą, norint gyventi lietuviu.

Juozui Stempužiui buvo paskirta JAV LB Kultūros tarybos 1988 metų radijo premija. Premija už didelį darbą ir gilios prasmės įnašą į mūsų išeivijos lietuvių kultūrinius lobynus. „Tėvynės garsų" programoje dažnai girdime dainą iš Lietuvos „Einu per žemę". Žvelgiant į šią Juozui Stempužiui skirtą premiją, joje saulės šviesa spindi akiai nematomi žodžiai:

Einu per žemę žiedlapiais nusėtą,
Širdy nešuosi nerimą dienų.
Einu tavęs į saulę palydėti,
Dainas sudėstau žemėje tėvų:

Lietuva,
man duona kasdieninė,
didingų skrydžių ir darbų
prasmė.

Los Angeles Dramos sambūris

(Atkelta iš 2 psl.)

režisavo, bet ir pagamino scenovaizdį bei paruošė kostiumų eskizus. Kostiumai buvo pagaminti Emos Dovydaitienės ir Valentino Varno.

Šiuo metu Dramos sambūris repetuoja Birutės Pūkelevičiūtės trijų veiksmų lyrinę dramą „Žmonės ir beržai". Su šiuo veikalu Sambūris ruošiasi važiuoti į Lietuvą šių metų rugsėjo mėnesį. Sambūrį globos Vilniaus Akademinis teatras.

Šalia jo statomų vaidinimų Dramos sambūris talkininkauja literatūros vakaruose ir minėjimuose. Prieš trejus metus Dramos sambūris Verbų sekmadienį surengė Šv. Kazimiero šventovėje religinės literatūros ir muzikos koncertą, kurio metu šalia solistų, Vyrų kvarteto ir instrumentalistų buvo atlikta Balio Gaidžiūno „Septyni paskutinieji Kristaus žodžiai lietuvio maldose". Tokie koncertai jau tapę tradicija.

Dramos Sambūrio pastatymų dekoratoriai

Keliais atvejais dekoracijas paruošė Povilas Jasiukonis ir Stepas Makarevičius. Nuo 1959 metų Dramos sambūrio beveik visų pastatymų dekoravimą atliko dekoratorius Algis Žaliūnas, I, IV, ir V Teatro festivalyje laimėdamas iškiliausio dekoratoriaus žymenį. Algis Žaliūnas rūpinosi spektaklio apšvietimu ir kai kuriems pastatymams suprojektavo kostiumų eskizus. Algiui Žaliūnui atsisakius, nuo 1984 metų pastatymus dekoruoja pats režisierius Petras Maželis.

Dramos sambūrio laimėjimai Teatro festivaliuose

Dramos sambūris keturiuose festivaliuose laimėjo iškiliausio teatro žymenis.

Iškiliausios aktorės žymenis yra laimėjusios: Stasė Pautienienė, Viltis Jatulienė ir Sigutė Mikutaitytė.

Iškiliausio aktoriaus žymenį laimėjo: Saulius Matas ir Vincas Dovydaitis.

Iškiliausio antraeilio vaidmens žymenį laimėjo: Vincas Dovydaitis.

Iškiliausių kostiumų žymenį laimėjo: Ema Dovydaitienė ir Petras Maželis. Ema Dovydaitienė IV festivalyje Rengimo komiteto buvo pagerbta kaip iškili ir daug nusipelniusi teatro išsilaikymui darbuotoja.

Trijuose festivaliuose iškiliausio dekoratoriaus žymenį laimėjo Algis Žaliūnas.

Režisierius Petras Maželis, dalyvaudamas trijuose Teatro festivaliuose, yra laimėjęs šešis žymenis.

Dramos sambūris yra aplankęs daugelį lietuviškų vietovių Jungtinėse Amerikos Valstybėse, Kanadoje ir Australijoje.

Ieškodamas naujų veikalų, Dramos sambūris, remiamas mecenatų, buvo paskelbęs tris dramos konkursus. Buvo premijuoti keturi veikalai, iš kurių trys buvo išvesti į sceną. Dr. Zigmas Brinkis yra ilgametis Dramos sambūrio globėjas-mecenatas. Didelės paramos susilaukta ir iš Lietuvių Fondo, tiesiogiai ir per JAV LB Kultūros tarybą.

Los Angeles Dramos sambūris turėjo daug gražių dienų, bet keliais atvejais buvo atsistojęs prieš sunkias kryžkeles. Tačiau jis dar tebegyvuoja ir šių metų rudenį atšvęs 35-tąjį gimtadienį.

Scena iš Vinco Mykolaičio-Putino „Valdovo" — Ramunė Vitkienė ir Vincas Dovydaitis. Nuotrauka Vytauto Maželio